

Utlänningsrätten; – Ett exempel på rättssäkerhet i upplösning

Av Sten De Geer

Efter att i åtta år ha arbetat som juridiskt ombud i flykting- och invandrarrättsliga ärenden lämnar jag detta rättsområde. Några av de erfarenheter som jag fått från denna verksamhet skall jag här kort beröra.

Utlänningar, i synnerhet asylsökande flyktingar, har självfallet en mycket svag ställning, när det gäller att hävda sina lagliga rättigheter gentemot myndigheterna. Det har därför sitt särskilda intresse att undersöka hur det står till med rättssäkerheten på detta område. Vad jag anför i det följande grundas helt på mina praktiska erfarenheter och gör inga som helst anspråk på att motsvara vetenskapliga krav.

Enligt gällande rätt – Utlänningslagen §§ 33 och 34 – får en asylsökandes påstående om risk för politisk förföljelse lämnas åsido av polisen endast i helt klara fall. Påståendet skall vara »uppenbart oriktigt«. Enligt förarbetena betyder detta att polisen får besluta om direktavvisning endast till länder där förhållandena utesluter risk för politisk förföljelse.

Verkligheten ser helt annorlunda ut. Dagligen direktavvisas asylsökande till länder där svåra kränkningar av de mänskliga rättigheterna förekommer.

För att bara nämna ett exempel är Sverige det enda landet i Västeuropa som skickar palestinier till Libanon. Det är mycket vanligt med direktavvisningar av palestinier också i fall när de asylsökande har svåra tortyr- eller skottskador.

Dessa kränkningar av utlänningslagen har pågått i många år. Ingen regering, vare sig socialdemokratisk eller borgerlig, har visat någon ambition att se till att lagen följs på denna centrala punkt.

Från den 1 januari 1985 gäller beträffande förvarstagande av barn under 16 år att synnerliga skäl krävs för ett sådant beslut. Lagändringen genomfördes efter en hård kritik som riktats mot dittillsvarande praxis.

Riksdagen beslutade samtidigt att Statens Invandrarverk skulle följa upp tillämpningen av den nya bestämmelsen, och att regeringen skulle utfärda de föreskrifter som behövdes (Prop 1983/84:144, s. 112).

Vad som sedan hänt är att Invandrarverket och regeringen behandlat beslutet som icke existerande, samt att förvar av barn nu är vanligare än före lagändringen. Det förekommer nästan aldrig att det i beslutet anges vilka de synnerliga skälen är, som utgör grunden för förvarstagandet.

Under 1986 var fyrahundra barn förvarstagna i Stockholmsregionen och föremål för AB Svensk Schäferhundvaks omsorger. För den särskilt intresserade får jag hänvisa till ett utmärkt examensarbete vid Juridiska institutionen i Lund av Elisabeth Permvall och Boel Widenheim »Förvar av barn«.

Det föreligger rätt att överklaga förvarsbeslut till kammarrätten i Jönköping. Min och andra ombuds erfarenhet är att denna rätt är av formell natur, eftersom kammarrätten nästan alltid fastställer förvarsbesluten.

Behandlingen av förvarstagna regleras av lagen, och förordningen om behandlingen av häktade, anhållna m.fl., genom hänvisning i § 82, Utlänningsförordningen. Lättnader och förmåner som kan medges med hänsyn till ordning och säkerhet får medges.

I Stockholm används normalt Allmänna häktet som förvarslokal för vuxna. Förhållandena är där sådana att – trots att några restriktioner mot kommunikation med yttrevärlden och mottagande av besök nästan aldrig förekommer – det är vanligt att en förvarstagen kan tvingas vänta upp till en vecka för att få ringa ett telefonsamtal eller motta ett besök (maximum 30 minuter).

Det förekommer ofta att polisen förhindrar förvarstagna att ta emot besök av läkare eller psykolog utan något som helst lagstöd. Muntliga besked har lämnats att ett sådant besök kan medföra, att en ny utredning förebringas, som kan vålla myndigheten besvär.

Ett förhållande som starkt bidrar till rättslösheten inom utlänningsrätten är avsaknaden av verkliga beslutsmotiveringar. Härigenom urholkas besvärstårens värde starkt. Om det är okänt vad ett avslagsbeslut grundas på, blir det naturligtvis betydligt svårare att utforma besvärstalan på ett effektivt sätt.

Härtill kommer att ingen känd rättspraxis bildas. Ombuden tvingas därför att verka på ett gungfly av godtycke. Riksdagen har f.ö. för drygt två år sedan beslutat, att Invandrarverket skall utge en praxissamling beträffande beslut i asylärenden.

Invandrarverkets chef, Thord Palmlund, har dock i ett inslag i radioprogrammet »Gränslös debatt« förklarat, att riksdagen fattar så många beslut, att man inte kan följa alla. Det är ett tecken på tydliga upplösningstendenser i rättsstaten, att ett sådant uttalande kan passera utan att någon reagerar.

De rättssäkerhetsgarantier som JO- och JK-institutionerna är avsedda att utgöra är numera tämligen otjänliga för detta syfte. Ett par exempel kan belysa detta. För några år sedan uppmärksammades i massmedia ett fall, där chilensare i samband med utvisning gavs lugnande medel mot sin vilja. JK fann att eftersom det lugnande medlet lagts i chilensarnas te utan deras vetskap drack

de självmant upp téet med det lugnande medlet. Således var det ej fråga om ett påtvingat kroppsligt ingrepp, enligt Regeringsformen, 2 kap 6 §.

En turkisk kvinna och hennes minderårige son ansökte om asyl på Arlanda. Hon saknade pass och uppgav att hon var efterlyst i egenskap av misstänkt medlem av turkiska kommunistpartiet. Kvinnans make fanns redan i Sverige, där han hade en asylansökan under behandling. Maken mötte vid Arlanda. Polisen överlämnade omedelbart den minderårige sonen till fadern, medan kvinnan togs i förvar.

Grunden för förvarsbeslutet var att det förelåg sannolika skäl för ett avvsningsbeslut, att identiteten var oklar och att det skäligen kunde befaras att hon skulle hålla sig undan.

JO konstaterade att det var tvivelaktigt om sannolika skäl förelåg för avvsnning, med hänsyn till de uppgifter kvinnan lämnat om sina förhållanden i Turkiet.

JO ansåg vidare att det inte förelåg någon beaktansvärd risk, att hon skulle hålla sig undan. Hon möttes ju på flygplatsen av sin man, vars adress var känd för polisen. Identiteten var inte heller mer oklar än att barnet överlämnades till fadern.

JO avslutar ärendet på följande sätt: »Jag känner väl till att situationen tidvis är otillfredsställande på Arlanda. Vid personligt besök där har jag kunnat konstatera, att resurserna i fråga om både personal och lokaler har varit hårt ansträngda. Det är därför förklarligt att handläggningen ibland blir bristfällig, och att ett fattat beslut vid granskning i efterhand kan framstå som mindre väl överlagt. Jag vidtar ingen åtgärd utöver de uttalanden jag nu gjort«. (JO 19841030, dnr 1584-1983).

Här hade alltså en asylsökande berövats friheten utan laglig grund, en utomordentligt allvarlig rättskränkning. Detta är inget isolerat fall utan bara ett bland tusentals andra.

JO ursäktar övergreppet med att polisens resurser varit hårt ansträngda. JO har en oerhört stark benägenhet att overse med många svåra rättsövergrepp med hänvisning till myndighetens arbetsbörda.

Ett avskaffande av JO- och JK-institutionerna vore i nuvarande situation en åtgärd ägnad att stärka rättssäkerheten i samhället. De som utsatts för rättsövergrepp från myndigheter skulle då inte avledas från effektivare åtgärder med en meningslös JO- eller JK-anmälan.

Utlänningsrätten är mycket intressant, därför att upplösningen av respekten för gällande rättsregler där har redan gått mycket långt. Det är inte osannolikt att samma tendenser kommer att vinna ökad styrka på andra rättsområden.

FÖRFATTARUPPLYSNINGAR

De Geer, Sten, förbundsjurist, Helsingörgatan 34, S-163 42 Spånga.